

„Wychowanie w Rodzinie” t. XXXI (1/2024)

nadesłany: 10.01.2024 r. – przyjęty: 30.01.2024 r.

Katarzyna Bożena SADOWSKA*

Kinga KUSZAK**

Marta Jadwiga KĘDZIA***

Językowe wsparcie dzieci i rodzin migracyjnych na przykładzie rozwiązań Familienzentrum Lebenshilfe w Elmshorn

Linguistic support for migrant children and families on the example of the solutions of the Familienzentrum Lebenshilfe in Elmshorn

* **email: kawka@amu.edu.pl**

Uniwersytet Adama Mickiewicza, Wydział Studiów Edukacyjnych, Szamarzewskiego 89,
60-568 Poznań, Polska

Adam Mickiewicz University, Faculty of Educational Studies, Szamarzewskiego 89,
60-568 Poznan, Poland

ORCID: 0000-0002-3150-8304

** **e-mail: kingak@amu.edu.pl**

Uniwersytet Adama Mickiewicza, Wydział Studiów Edukacyjnych, Szamarzewskiego 89,
60-568 Poznań, Polska

Adam Mickiewicz University, Faculty of Educational Studies, Szamarzewskiego 89,
60-568 Poznan, Poland

ORCID: 0000-0002-2430-7803

*** **e-mail: kmarta@amu.edu.pl**

Uniwersytet Adama Mickiewicza, Wydział Studiów Edukacyjnych, Szamarzewskiego 89,
60-568 Poznań, Polska

Adam Mickiewicz University, Faculty of Educational Studies, Szamarzewskiego 89,
60-568 Poznan, Poland

ORCID: 0000-0001-5349-6706

Abstrakt

Wprowadzenie. W związku z nasilonym obecnie zjawiskiem migracji jednym z wyzwań XXI wieku staje się wsparcie kulturowe, edukacyjne i językowe migrantów w krajach przyjmujących. Szczególnie ważne jest, aby dziecko, które jest zależne od decyzji dorosłych opiekunów, zaczęło funkcjonować w kraju dotąd mu obcym i aby mogło otrzymać edukację językową w szerokim kontekście społeczno-kulturowym, z uwzględnieniem oddziaływań i wzajemnego przenikania się mikrosystemu, mezosystemu, egzosystemu, makrosystemu i chronosystemu.

Cel. Celem badawczym opracowania jest ukazanie językowego wsparcia dzieci i rodzin migracyjnych na przykładzie rozwiązań zastosowanych w Familienzentrum Lebenshilfe w Elmshorn – ośrodku opieki dziennej w powiecie Pinneberg w Niemczech. Za istotne dla tworzenia przesłanek metodycznych edukacji językowej dziecka – migranta uznaje się m.in. myślenie o procesie edukacji językowej w szerokim kontekście społeczno-kulturowym z uwzględnieniem oddziaływań i wzajemnego przenika się mikrosystemu, mezosystemu, egzosystemu, makrosystemu i chronosystemu, w których zanurzona jest każda jednostka. Z tego powodu rozważania opierają się o teorię ekologicznej koncepcji rozwoju człowieka Uriego Bronfenbrennera. Problem badawczy zawiera się w pytaniu: W jaki sposób dzieci i rodziny migracyjne przebywające w Elmshorn wspierane są w obszarze językowym poprzez rozwiązania proponowane w Familienzentrum Lebenshilfe (w kontekście ekologicznej koncepcji rozwoju człowieka U. Bronfenbrennera)?

Materiały i metody. Autorki podczas wizyty studyjnej w dniach 11–14 grudnia 2022 roku w Familienzentrum przeprowadziły sondaż diagnostyczny z zastosowaniem techniki obserwacji uczestniczącej zajęć odbywających się w Familienzentrum, obserwacji nieuczestniczącej prowadzonej w placówkach edukacyjnych zrzeszonych i współpracujących z Familienzentrum, a także wywiadów swobodnych z pracownikami opisywanej instytucji (psychologami, pedagogami, działaczami społecznymi, dyrektorem).

Wyniki i wnioski. Wśród problemów szczegółowych poruszanych w tekście autorki omawiają: dziecko w sytuacji migracji, wyzwania w procesie integracji wielokulturowej na przykładzie Niemiec oraz sposoby wsparcia rodzin migracyjnych w procesie zanurzenia w języku w kontekście wzmacniania mikrosystemu i tworzenia mezosystemu na przykładzie ośrodka opieki dziennej Familienzentrum Lebenshilfe w Elmshorn. Autorki stwierdzają, że wszystkie rozwiązania proponowane w badanej instytucji dają szansę na rzetelne wsparcie językowe i społeczne dzieci i rodzin migracyjnych.

Słowa kluczowe: językowe wsparcie, rodzina migracyjna, Familienzentrum Lebenshilfe, teoria Uriego Bronfenbrennera, dziecko w sytuacji migracji.

Abstract

Introduction. Due to the currently intensifying phenomenon of migration, one of the particular challenges of the 21st century is cultural, educational, and linguistic support for

migrants in the receiving countries. It is important that a child who finds itself in a position of dependence on the decisions of adult guardians, functioning in the space of a country that is previously foreign to it, experiences language education in a broad socio-cultural context, taking into account the interactions and interpenetration of the microsystem, mesosystem, exosystem, macrosystem, and chronosystem.

Aim. The aim of the study is to show linguistic support for migrant children and families on the example of the Familienzentrum Lebenshilfe in Elmshorn in the Pinneberg. The following are considered important for creating methodological premises for the language education of a migrant child: the process of language education in a broad socio-cultural context, taking into account the interactions and mutual interpenetration of the microsystem, mesosystem, exosystem, macrosystem and chronosystem (in the context of the ecological theory of Urie Bronfenbrenner's concept of human development). Research problem: The main problem is: How are migrant children and families staying in Elmshorn supported in the linguistic field through the solutions of the Familienzentrum Lebenshilfe (in the context of Uri Bronfenbrenner's ecological concept of human development)?

Materials and methods. During the study visit (December 11-14, 2022) the authors carried out a diagnostic survey using the technique of participant observation of classes taking place at the Familienzentrum, non-participant observation conducted in educational institutions associated with and cooperating with the Familienzentrum, and informal interviews with employees (psychologists, educators, social activists, director).

Results and conclusion. The authors discuss a child in a migration situation, challenges in the process of multicultural integration in the example of Germany, and ways of supporting migrant families in the process of immersion in the language, and in the context of strengthening the microsystem and creating a mesosystem on the example of the Familienzentrum Lebenshilfe. All solutions proposed in the examined institution provide a chance for reliable linguistic and social support for migrant children and families.

Keywords: Linguistic support, migration family, Familienzentrum Lebenshilfe, Urie Bronfenbrenner's theory, child in a migration situation.

Wprowadzenie

W nurcie pedagogiki humanistycznej dziecko postrzegane jest jako „wyposażony w naturalne oprogramowanie do uczenia się” (Alvarez, 2017, s. 64), podmiot uczący się, dążący do samorealizacji, rozwijający własne zasoby i możliwości w procesie dialogu z drugim człowiekiem (Jarosz, 2019, 2021). Zadaniem osób dorosłych jest tworzenie warunków do rzeczywistego i aktywnego udziału dzieci w mikro- i makroprzestrzeni

społecznej, wspieranie ich rozwoju w drodze ku dojrzałości i dorosłości, pomoc w odkrywaniu i rozwijaniu możliwości, samoregulacji oraz w kształtowaniu samego siebie.

Współcześnie masowo obserwuje się zjawisko migracji rodzin wraz z dziećmi i bez względu na to, kiedy i gdzie odbywa się migracja, sytuacja dziecka – migranta jest podobna. Poza drastycznymi sytuacjami spontanicznych ucieczek i oderwania od rodziny, dziecko znajduje się w pozycji zależności od decyzji dorosłych, zwykle członków swojej rodziny, w tym najczęściej rodziców. To nie ono podejmuje decyzję o opuszczeniu swego kraju, miasta, wsi czy okolicy. Decyzji tej się biernie poddaje (Nowicka, 2015, s. 124).

Spoleczny kontekst wsparcia w świetle teorii Uriego Bronfenbrennera

Za istotne dla tworzenia przesłanek metodycznych edukacji językowej dziecka – migranta uznaje się m.in. myślenie o procesie edukacji językowej w szerokim kontekście społeczno-kulturowym z uwzględnieniem oddziaływań i wzajemnego przenikania się mikrosystemu, mezosystemu, egzosystemu, makrosystemu i chronosystemu, w których zanurzona jest każda jednostka (Bronfenbrenner, 1977, 1979, 1994). Na każdą osobę oddziałuje zarówno to, co najbliższe, bezpośrednie, zlokalizowane w mikrosystemie, jak i to, co bardziej odległe, co wpływa na nią pośrednio. Mikrosystem dziecka tworzą relacje z najbliższymi: rodzicami, rodzeństwem, dziadkami, oraz role, które dziecko pełni w relacjach z nimi: syna/córki, brata/siostry, wnuka/wnuczki. W przypadku dziecka z doświadczeniem migracyjnym mikrosystem zostaje często nadszarpnięty, ponieważ zostają przerwane relacje z niektórymi członkami rodziny, którzy nie wyjechali wraz z dzieckiem, lecz pozostali w kraju pochodzenia. Trzeba też dodać, że dzieci z doświadczeniem migracyjnym funkcjonują zazwyczaj równocześnie w dwóch bardzo odmiennych systemach, tj. znanym – rodzinnym, w którym używa się języka ojczystego, a zwyczaje i relacje między członkami rodziny są dziecku znane, oraz w nowym – związanym z edukacją w przedszkolu lub w szkole, w którym obowiązują inne zwyczaje, inny język i odmienne kulturowo determinanty relacji międzyludzkich. Rodzina, przedszkole/szkola tworzą mezosystem dziecka.

Dziecko z doświadczeniem migracyjnym funkcjonuje też, zgodnie z ekologiczną koncepcją rozwoju człowieka U. Bronfenbrennera, w egzosystemie, który konstruuje bezpośrednie relacje z ludźmi w szkole, przedszkolu, na podwórku, w środowisku sąsiedzkim, ale także relacje pośrednie. Wśród relacji pośrednich wyszczególnia się przede wszystkim te, które są udziałem rodziców (np. w miejscu pracy, w instytucjach, w których opiekunowie bywają, które na nich oddziałują, a pośrednio determinują funkcjonowanie dziecka). W egzosystemie dziecka zlokalizowane są zatem instytucje

i osoby wspierające migrantów. Egzosystem tworzą też ludzie, instytucje i miejsca, w których dziecko uczestniczy wspólnie z rodzicami (opiekunami). Z kolei makrosystem tworzą wydarzenia o większej skali, np. o zasięgu kontynentalnym lub globalnym (m.in. wojna w Syrii czy w Ukrainie). Tworzą go ponadto: regulacje formalno-prawne danego regionu i kraju, trendy polityczne na świecie lub kontynencie (np. życzliwe vs. wrogie nastawienie wobec migrantów, uchodźców), a także działania wynikające z wzorców funkcjonowania utrwalonych w danym społeczeństwie (np. otwartość, życzliwość społeczeństwa wobec migrantów). Makrosystem to również rozwiązania wspierające i pomocowe uruchamiane na poziomie kraju, poszczególnych regionów, miast itp. Chronosystem z kolei jest historycznym wymiarem funkcjonowania jednostek. Determinuje on doświadczenia danej grupy pokoleniowej, np. doświadczenia dzieci, które są uchodźcami z terenów ogarniętych wojną (np. z Syrii lub Ukrainy). Oznacza to, że w danym momencie historycznym podobne doświadczenia są udziałem wielu osób, np. wielu migrantów potrzebuje systemowych rozwiązań wspierających na terenie kraju, do którego przybyli, potrzebuje mądrego, przemyślanego włączenia do systemu edukacji, wsparcia kompetencji językowych, społecznych, emocjonalnych i osobowych.

Dziecko w sytuacji migracji

Migrację można postrzegać jako formę mobilności ludzi (w skali mikrosystemów dotyczy ona określonej rodziny, a w skali makrosystemów – tysiące osób), wiążącą się z przekroczeniem granicy państwa i skutkującą względnie trwałą zmianą miejsca ich zamieszkania (Anacka, Okólski, 2018). Migracje są zjawiskiem złożonym, wielopłaszczyznowym, warunkuje je wachlarz różnorodnych czynników na poziomie mikrosystemu, mezosystemu, egzosystemu i makrosystemu, w tym ekonomicznych, politycznych, społecznych (Ślusarczyk, 2014). Mianem migrantów określa się cudzoziemców, osoby pochodzące z innego kraju, a także osoby nieposiadające obywatelstwa państwa, na terenie którego przebywają (Herudzińska, 2018).

Pod koniec XX wieku w statystykach i wynikach badań naukowych eksponowano kwestie odnoszące się do czasowego pobytu dorosłych poza granicami kraju. Wskazywano na problemy wynikające z rozłączenia czasowego (niepełnego) dzieci i rodziców (Danilewicz, Izdebska, Krzesińska-Żach, 2001; Danilewicz, 2003; Matyjas, 2008), zagadnienie rodzin wizytowych (Szlendak, 2011) oraz kwestię tzw. eurosieroctwa czy sieroctwa społecznego. Zwracano uwagę na konsekwencje separacji dziecka od jego opiekunów, np. osamotnienie, oraz na ryzyko niekorzystnych zmian w jego rozwoju (Izdebska, 2004). W ostatnich latach częściej odnotowuje się migracje osób dorosłych z dziećmi i migracje całych rodzin.

Dzieci są osobami w szczególnie trudnej sytuacji społecznej i emocjonalnej ze względu na odmienną kulturę czekającą je w nowym środowisku, na którą nie są przygotowane. Decyzji rodziców/opiekunów o zmianie miejsca pobytu często nie potrafią zrozumieć i zaakceptować. Trzeba zaznaczyć, że różnie radzą sobie z adaptacją do zmiany dzieci w różnym wieku. Adaptację w nowym kraju determinują też m.in. wcześniejsze doświadczenia, poziom i zakres wsparcia otrzymanego w otoczeniu bliższym (mikrosystemie) i dalszym (egzosystemie i mezosystemie). Sytuacja migracji jest dla dzieci jednak przede wszystkim utratą kontaktu z bliskimi osobami: ojcem, który został w kraju, by walczyć, dziadkami, dalszą rodziną, przyjaciółmi z podwórka, szkolnego boiska itp. Do najczęściej występujących trudności, z którymi borykają się najmłodszy migranci i ich opiekunowie (oprócz poczucia osamotnienia, opuszczenia), należą bariery językowe – nieznaną języka kraju przyjmującego, słabe wyniki szkolne związane z nieznaną języka, nieznaną przepisów dotyczących obowiązku szkolnego, nieznaną kulturę kraju, w którym rodzina się znalazła, lęk przed odmienną kulturą, odmienną lub niejasną oczekiwań nowego otoczenia, niedostateczne przygotowanie nauczycieli i szkoły, w tym materiałów edukacyjnych, do pracy z dziećmi z innych kultur, trudności z nawiązaniem kontaktu emocjonalnego z dziećmi oraz w porozumieniu się z ich rodzicami (Machul-Telus, 2014).

Wyzwania w procesie integracji wielokulturowej na przykładzie Niemiec

Niemcy są krajem o stosunkowo długiej historii migracyjnej i stosującym rozwiązania cenione w Europie. W XIX wieku były krajem docelowym dla dużej fali imigrantów (Szczepaniak-Kroll, 2014). Pojęcie *wielokulturowość* przybyło do Niemiec w 1980 roku z Kanady i „zaszczepiło się w tym państwie, gdzie spośród 80 milionów mieszkańców aż 15 milionów mieszkańców to «ludzie z tłem migracji»” (Kruk, 2014, s. 128). Obecnie kraj zasiedlają urodzeni w Niemczech obcokrajowcy, ludzie późno przesiedleni, naturalizowani Niemcy albo ludzie z historią migracji (Kruk, 2014). Od lat trwa w tym państwie debata dotycząca integracji, imigracji i różnic kulturowych oraz religijnych, np. zjawiska islamu. Źródłem dyskusji są przede wszystkim trudności przybyszów z adaptacją w nowym miejscu. Wśród nich wskazuje się, że 13,3% młodocianych migrantów przerywa edukację, 26,3% boryka się z ubóstwem, co wiąże się z niedostatecznym wykształceniem i brakiem stałej pracy, 38% kobiet tureckiego pochodzenia doznaje cielesnej i seksualnej przemocy od swoich najbliższych. Listę problemów uzupełniają ponadprzeciętna dla tego kraju rozrodczość oraz problemy wyznaniowe i kryminalne (Kruk, 2014).

Początek XXI wieku przyniósł w polityce imigracyjnej i integracyjnej Niemiec szczególne otwarcie na przybyszów z zagranicy. W 2015 roku do Niemiec przybyło ponad milion uchodźców z Syrii, Afganistanu, Erytrei, Iraku i Libii (Piepiora, Flis, 2018). Na otwarcie wobec migrantów wpłynęły wówczas m.in. „uznanie wielokulturowości za pozytywną wartość, konieczność wyjścia naprzeciw oczekiwaniom imigrantów stanowiących znaczny procent społeczeństwa, potrzeby demograficzne i gospodarcze kraju, wymóg zrównania w standardach europejskich” (Szczepaniak-Kroll, 2014, s. 71).

Również obecnie, w czasie agresji Rosji wobec Ukrainy, Niemcy odgrywają przewodnią rolę w kryzysie migracyjnym, z którym zmagają się Europa. Z danych Parlamentu Europejskiego wynika, że Niemcy są krajem, który zarejestrował najwięcej osób ubiegających się o azyl (Parlament Europejski, 2023).

W dalszej części opracowania skoncentrujemy uwagę na wybranych rozwiązaniach służących wsparciu językowemu rodzin i dzieci migracyjnych przybyłych do Niemiec na przykładzie Elmshorn, w którym autorki przebywały w grudniu 2022 roku, aby zwizytować wybrane ośrodki Familienzentrum i uczestniczyć w ofercie edukacyjnej realizowanej w tych ośrodkach. Autorki podczas trzydniowej wizyty studyjnej miały możliwość obserwacji (zarówno uczestniczącej, jak i nieuczestniczącej) zajęć z udziałem migrantów, zwiedziły przedszkola, żłobki i szkoły zrzeszone i współpracujące z Familienzentrum, prowadziły także wywiady na temat wsparcia rodzin migracyjnych z pracownikami instytucji (pedagogami, działaczami społecznymi, psychologami, a także dyrektorem Familienzentrum w Elmshorn).

Wsparcie rodzin migracyjnych w procesie zanurzenia w języku – wzmocnienie mikrosystemu i tworzenie mezosystemu na przykładzie Familienzentrum Lebenshilfe w Elmshorn*

Familienzentrum Lebenshilfe jest miejscem spotkań dzieci i rodzin migrantów w Elmshorn (miejscowości oddalonej około 40 km od Hamburga). Służy integracji, edukacji i wspieraniu jednostek i całych rodzin w rozwijaniu kompetencji językowych równoległe w języku ojczystym i języku otoczenia, tj. w niemieckim. Podstawową zasadą zajęć organizowanych dla migrantów jest praca na zasobach i poszanowanie doświadczeń, kultury, zwyczajów i języka osób przybyłych. Celem wsparcia jest zabezpieczenie języka ojczystego przy równoczesnym zanurzeniu w języku niemieckim. To założenie

* Materiał poddany analizie w niniejszym opracowaniu zgromadzono podczas wizyty studyjnej w dniach 11–14 grudnia 2022 roku w ramach projektu badawczego realizowanego z grantu otrzymanego w konkursie „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza (ID-UB nr 035/04/UAM/0020). Wsparcie badań wydziałów, 2022 r.”.

jest kluczowe dla pozyskania zaufania rodziców i ich zaangażowania do wspólnej realizacji celów edukacyjnych związanych z opanowaniem nowego sposobu komunikacji. Opiekunowie są zachęceni do udziału w zajęciach wraz z dziećmi. Promocja form wsparcia odbywa się poprzez szeroko zakrojoną akcję informacyjną, m.in. w postaci ogólnodostępnych poradników czy przewodników pozostawionych do swobodnego użytkowania w urzędach, przedszkolach i szkołach. Dużą rolę w procesie edukacji językowej rodzin migracyjnych przypisuje się matkom.

Edukacja kulturowo-językowa matek, czyli tworzenie nowego mikro- i mezosystemu, odbywa się m.in. podczas różnorodnych warsztatów. Oferta wsparcia adresowana jest do kobiet reprezentujących różne kultury, posiadających zróżnicowane kompetencje językowe i odmienne doświadczenia społeczne. Celem edukacji proponowanej w Elmshorn jest wsparcie mikrosystemów rodzinnych dzięki tworzeniu nowego, wspierającego mezosystemu, a w dalszej kolejności – sieci mezosystemów. Uczestniczki warsztatów organizowanych w Familienzentrum rozwijają kompetencje społeczne oraz językowe i stają się tym samym aktywnymi podmiotami wchodzącymi w interakcje z innymi, np. z osobami objętymi wsparciem (a pochodzącymi z różnych krajów) i z tutorkami. Inicjacja społeczna doświadczana w Familienzentrum umożliwia migrantkom nawiązywanie kolejnych relacji międzyludzkich, w tym z nauczycielami dzieci w przedszkolu i szkole, z sąsiadami, z osobami w miejscu pracy, przede wszystkim poza własnym kręgiem kulturowym i językowym. Beneficjentki opisywanej tu edukacji kulturowo-językowej stają się dla swoich rodzin przewodniczkami łączącymi język i tradycję kraju pochodzenia z kulturą i z językiem kraju zamieszkania. Doświadczenia wyniesione z warsztatów przekazują zarówno swoim dzieciom, jak i partnerom, dzięki czemu tworzą przestrzeń nabywania kompetencji społeczno-językowo-kulturowych w nowym miejscu zamieszkania.

Cele zajęć:

- zapewnienie akceptacji i poczucia bezpieczeństwa w grupie (wzmocnienie mikrosystemu dzięki wzmocnieniu jednostek);
- integracja międzykulturowa (tworzenie mezosystemu i egzosystemu);
- dbałość o kulturę i język ojczysty (wzmocnienie mikrosystemu);
- rozwijanie kompetencji z zakresu języka niemieckiego (wzmocnienie mikrosystemu);
- rozwijanie zasobów społecznych osób z doświadczeniem migracji (wzmocnienie mikrosystemu, tworzenie mezosystemu i egzosystemu).

Zajęcia realizowane są w formie warsztatów, spotkań w kręgu, zabaw, gier interakcyjnych, przy wykorzystaniu technik aktywizujących. Prowadzą je specjalistki zatrudnione w Familienzentrum – migrantki (np. z obszaru kultury arabskiej, pochodzące z Europy Południowej lub Środkowo-Wschodniej) mające kompetencje pedagogiczne

i zaawansowane umiejętności językowe. W ten sposób każda grupa językowa otrzymuje wsparcie tutorki wywodzącej się z danego obszaru kulturowego, osoby znającej język mniejszości i jednocześnie posługującej się językiem urzędowym. Ta osoba w początkowym okresie pobytu migranta w nowym kraju pełni też rolę tłumaczki. Warto dodać, że asystentki z poszczególnych grup kulturowych są dla migrantek wzorami osobowymi, ponieważ dzięki zatrudnieniu w Familienzentrum odnoszą sukces zawodowy w kraju przyjmującym.

Zajęcia odbywają się w języku niemieckim. Niezrozumiałe kwestie są na bieżąco weryfikowane i wyjaśniane przez osoby prowadzące. Co ważne, udział w zajęciach jest dobrowolny. Bardziej zaawansowane uczestniczki przyprowadzają do Familienzentrum inne osoby nowo przybyłe: swoje koleżanki, znajome, sąsiadki.

Struktura spotkań obejmuje następujące etapy:

- przygotowawczy – wspólne tworzenie przestrzeni zajęć, tworzenie kręgu na dywanie, przygotowanie napojów i przekąsek;
- przywitanie uczestników zajęć – oparte na formule pozdrowienia i przedstawienia się powtarzanej podczas każdego spotkania. Uczestniczki w miarę poszerzania kompetencji językowych wzbogacają swoje kwestie o kolejne sekwencje, np. „jestem Oksana”, „jestem Oksana z Ukrainy”, „jestem Oksana, przyjechałam z Ukrainy”, „jestem Oksana, przyjechałam z miasta Charków (z Charkowa) w Ukrainie, mam dwoje dzieci” itp.;
- rozwinięcie zajęć – stosowane są m.in. gry i zabawy językowe (w całej grupie, w zespołach, diadach, indywidualne) rozwijające zasób leksykalny odnoszący się do przedmiotów i czynności życia codziennego (np. zwierzęta domowe, części ciała, produkty spożywcze). Wykorzystuje się ilustrowane karty pracy przygotowane w językach ojczystych kobiet i w języku niemieckim. Karty pracy uczestniczki mogą wziąć do domów, by tam, wraz z rodziną, utrwalić słownictwo;
- zakończenie i porządkowanie przestrzeni – stałym elementem domknięcia jest wspólne porządkowanie miejsca spotkania. Włączanie nowych uczestniczek w czynności przygotowania i porządkowania umożliwia oswojenie nowego miejsca dzięki wejściu w rolę współgospodarzy i osób współodpowiedzialnych za tę przestrzeń.

Proponuje się także zajęcia dla matek i dzieci oparte na wzajemności. Solidarny udział w ofercie umożliwia rodzinom zanurzenie się w nowym języku, a tym samym – wzmocnienie mikrosystemu. Celem opisywanych spotkań jest ponadto zwrócenie uwagi na wagę relacji pomiędzy matką a jej dzieckiem w nowym kontekście społeczno-kulturowym oraz rozwijanie kompetencji językowych. Walorem zajęć jest równoczesne zdobywanie tych samych doświadczeń, współistnienie w nowej kulturze, rozwijanie

kompetencji istotnych dla sprawnego funkcjonowania w kraju przyjmującym. Matki cenią to, że nie muszą powierzać potomstwa pod opiekę innym osobom, co pozwala im oraz dzieciom na doświadczanie poczucia bezpieczeństwa.

Kolejną inicjatywą Familienzentrum jest Kawiarnia ABC, która służy wzmocnieniu mikrosystemów oraz tworzeniu mezosystemu. Odbywają się w niej spotkania dla rodziców i opiekunów, podczas których otrzymują oni szereg informacji na temat specyfiki niemieckiego systemu szkolnego, doświadczają wsparcia w rozwiązywaniu trudności związanych z udziałem dzieci w edukacji szkolnej, ponadto rozwijają swoje kompetencje społeczne i językowe. Wzmacniane są także umiejętności rodzicielskie i relacje językowe między opiekunem a dzieckiem.

W ofercie Kawiarni jest także klub czytelniczy dla dzieci w wieku szkolnym. Celem spotkań w klubie jest wzmocnienie jednostki w mikrosystemie szkolnym i w mezosystemie poprzez rozwijanie umiejętności czytania w języku niemieckim i zainteresowanie czytelnictwem. Dzieci wzbogacają zasób leksykalny i frazeologiczny, nabywają i utrwalają kompetencje gramatyczne. Młodzi uczniowie otrzymują też wsparcie związane z realizacją zadań szkolnych, w tym zadań domowych i przygotowania się do lekcji.

Kolejną propozycją są zajęcia przygotowujące do udziału w edukacji szkolnej, ukierunkowane na wzmocnienie kompetencji jednostki w nowym mikrosystemie szkolnym. Zajęciami przygotowawczymi objęte są dzieci, których poziom znajomości języka nie pozwala jeszcze na realizację zadań szkolnych. Podczas spotkań przyszli uczniowie mają możliwość opanowania języka niemieckiego na poziomie pozwalającym podjęcie edukacji szkolnej. Do klas przygotowawczych uczęszczają dzieci w różnym wieku. W trakcie całego roku szkolnego dołączają kolejne dzieci, a opuszczają klasę te, które w miarę swobodnie posługują się językiem. Nauczyciele prowadzą zajęcia z całą klasą, ale różnicują poziom proponowanych zadań i uwzględniają indywidualne kompetencje dzieci, które pracują zarówno indywidualnie, w grupach, jak i zespołowo. Podczas lekcji odbywa się intensywne i dynamiczne wymiana komunikatów werbalnych pomiędzy nauczycielem a uczniami. Wykorzystuje się metody i techniki aktywizujące. Każdemu dziecku poświęca się uwagę, każde doświadcza zainteresowania nauczyciela.

Familienzentrum proponuje także poradnictwo psychospołeczne, które jest szczególnie istotne w procesie wzmocnienia mikrosystemu. W ramach inicjatywy można otrzymać pomoc asystenta językowego, m.in. w zakresie tłumaczenia dokumentów urzędowych czy jego obecności podczas różnorodnych spotkań formalno-prawnych.

Wnioski i dyskusja

Autorki w wyniku analizy materiału badawczego stwierdzają, że wszystkie rozwiązania proponowane w badanej instytucji dają szansę na rzetelne wsparcie językowe

i społeczne dzieci i rodzin migracyjnych. Familienzentrum Lebenshilfe to instytucja zorientowana na możliwie wszechstronne wspieranie rodzin i dzieci migrantów. Kluczowe jest tworzenie atmosfery akceptacji i wspólnego uczenia się oraz konstruowania doświadczeń w trakcie podejmowania różnego typu aktywności. W nawiązaniu do koncepcji U. Bronfenbrennera należy zaznaczyć, że w Familienzentrum akcentuje się wspieranie mikrosystemów i pracę wykorzystującą potencjał każdego mikrosystemu w celu tworzenia przyjaznego egzosystemu (w tym zmiany w otoczeniu społecznym migrantów). Opracowany i systematycznie rozwijany program omawianej instytucji może być inspiracją dla innych organizacji, znajdujących się nie tylko na terenie Niemiec. Może także stanowić podstawę do zmian na poziomie makrosystemu. Wypracowane rozwiązania, wykorzystane metody, techniki i narzędzia pracy mogą być aplikowane w wielu innych ośrodkach i centrach wsparcia migrantów. Pomysłodawcy projektu i pracownicy centrum zdają sobie sprawę z tego, że z całą pewnością koncepcje wsparcia zaproponowane z Familienzentrum w Elmshorn wymagają monitorowania i systematycznej ewaluacji podjętych działań, ich modyfikacji i doskonalenia w kontekście nieustannych dynamicznych zmian zachodzących na poziomie każdego z systemów, w którym funkcjonuje dziecko wraz z rodziną w sytuacji migracji.

Bibliografia

- Alvarez, C. (2017). *Prawa naturalne dziecka*. Warszawa: Wydawnictwo CoJaNaTo.
- Anacka, M., Okólski, M. (2018). Migracje: pojęcie i metoda. W: M. Lesińska, M. Okólski (red.), *25 wykładów o migracjach* (ss. 15–32). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development [Ku eksperymentalnej ekologii rozwoju człowieka]. *American Psychologist*, 32(7), 513–531. DOI: 10.1037/0003-066X.32.7.513.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design* [Ekologia rozwoju człowieka: eksperymenty z natury i projektowania]. Cambridge: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development [Ekologiczne modele rozwoju człowieka]. W: T. Husén, T. N. Postlethwaite (red.), *International Encyclopedia of Education* (t. 3, ss. 1643–1647). Oxford – Pergamon – New York: Elsevier Science.
- Danilewicz, W. T. (2003). Dziecko w rodzinie rozłączonej. W: J. Izdebska (red.), *Dziecko w rodzinie i w środowisku rówieśniczym. Wybrane zagadnienia i źródła z pedagogiki społecznej* (ss. 103–142). Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.

-
- Danilewicz, W. T., Izdebska, J., Krzesińska-Żach, B. (2001). *Pomoc dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym*. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.
- Herudzińska, M. (2018). Dzieci cudzoziemskie w polskiej szkole: Portret(y), wyzwania i problemy. *Wychowanie w Rodzinie, 1(17)*, 187–209. DOI: 10.34616/wwr20181.187.209.
- Izdebska, J. (2004). *Dziecko osamotnione w rodzinie: Kontekst pedagogiczny*. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.
- Jarosz, E. (2019). Partycypacja społeczna dzieci: szkic dynamiki dyskursu. *Chowanna, Tom Jubileuszowy*, 293–312. DOI: 10.31261/CHOWANNA.2019.S.15.
- Jarosz, E. (2021). Partycypacja społeczna dzieci i młodzieży – problemy upowszechniania idei. W: S. M. Kwiatkowski (red.), *Współczesne problemy pedagogiki: W kierunku integracji teorii z praktyką* (ss. 385–397). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- Kruk, A. (2014). Wielokulturowość w Niemczech – perspektywa Bassama Tibi i Thillo Sarrazina. *Facta Simonidis, 1(7)*, 127–136.
- Machul-Telus, B. (2014). *Dziecko w roli migranta: Psychopedagogiczne skutki migracji*. Pobrane z: <https://www.ore.edu.pl/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=6938>.
- Matyjas, B. (2008). *Dzieciństwo w kryzysie: Etiologia zjawiska*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Nowicka, E. (2015). Dzieci w migracjach: Doświadczenia z badań w Polsce. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny, 2(156)*, 123–143.
- Parlament Europejski. (2023). *Azyl i migracja w UE: fakty i liczby*. Pobrane z: <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20170629STO78630/azyl-i-migracja-w-ue-fakty-i-liczby>.
- Piepiora, E., Flis, R. (2018). Rozwiązania polityki imigracyjnej Niemiec na przykładzie ośrodka dla uchodźców Billstieg w Hamburgu. *Acta Politica Polonica, 2(44)*, 17–27. DOI: 10.18276/ap.2018.44-02.
- Szczepaniak-Kroll, A. (2014). Skutki niemieckiej polityki dla imigrantów (1945–2013). *Etnografia Polska, 58(1–2)*, 71–93.
- Szlendak, T. (2011). *Socjologia rodziny: Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ślusarczyk, M. (2014). Migracje rodziców, migracje dzieci: Wyzwania dla instytucji opiekuńczych, pomocowych oraz edukacyjnych. *Zeszyty Pracy Socjalnej, 19*, 75–89.